

RDA-kitekintés

Példák az angol-amerikai katalogizálási szabályzat európai átültetéseire

DANCS Szabolcs

Nem oly rég jelent meg írásom a Tudományos és Műszaki Tájékoztatás hasábjain az új anglo-amerikai katalogizálási szabályzat, a Resource Description and Access (RDA) franciaországi átültetéséről¹. Jelen cikkemben további jó gyakorlatok ismertetésére vállalkozom. A nem titkolt célom ezúttal is az, hogy mintá(ka)t szolgáltatassak a szabályzat hazai implementálásához.

Az RDA bevezetése német nyelvterületen²

Az RDA németországi, ausztriai, illetve Svájc németajkú területein való bevezetését célzó projekt 2011 őszén indult, és 2015 végén zárult. A megvalósításban 16 intézmény vett részt. Az eredményességhez nagyban hozzájárult, hogy a német nyelvterület országai sok éve együttműködnek a könyvtári szabványosítás terén. Az együttműködés mindenekelőtt egy közös könyvtári szabványosítási bizottság, a *Standardisierungsausschuss* felállításában öltött testet. Ez a szervezet vállalta magára az RDA átültetésének levezénylését.

Előkészületek

A projekt messze nem volt előzmények nélküli: az említett szabványosítási bizottság és a Német Nemzeti Könyvtár Könyvtári Szabványosítási Irodája immár 2001 óta dolgozott egy ún. nemzetközi leíró szabvány bevezetésén. Ennek része

volt a műszaki feltételek megteremtése, vagyis a MARC21 formátumnak mint közös technikai nyelvnek a bevezetése. Ezt követte a szabvány lefordítása, amit a Német Nemzeti Könyvtár vállalt magára. Miután az érintettek egyetértettek abban, hogy a korábbi szabványok nem felelnek meg az új kor követelményeinek, az említett 16 intézmény munkacsoportokat szervezett, hogy meghatározzák az átállás szükséges feltételeit. Emellett döntés született, hogy az RDA implementálásának lehetséges forgatókönyvei³ közül melyiket ültetik át a gyakorlatba. Az első forgatókönyv arra az esetre vonatkozik, amikor az adatok relációs vagy objektumorientált adatbázisban tárolódnak az FRBR és FRAD fogalmi modelleket leképező struktúrában, míg a második és harmadik forgatókönyv arra az esetre szól, amikor az RDA-adatok a könyvtári alkalmazások által konvencionálisan használt adatbázis-struktúrában tárolódnak. Ezekben az esetekben az adatok bibliográfiai és besorolási rekordokban, illetve – a 2. forgatókönyv esetében – holding rekordokban tárolódnak. A 2. forgatókönyv szerinti implementációkban emellett kapcsolat áll fenn a bibliográfiai állományok és a besorolási állományok között, míg a 3. forgatókönyvnél ez hiányzik. A szabványosítási bizottság a 2., a legelterjedtebb forgatókönyv implementálása mellett tette le a voksát. A kérdés azután persze mélyebb megvitatást igényelt. Néhány a felmerülő problémák közül: a művek és kifejezési formák adatalemeinek felvétele; az eddig hierarchikusan leírt többkötetes monográfiák során alkalmazandó leírási mód. (Az RDA az információforrások háromféle leírási módját különbözteti meg: átfogó, analitikus, hierarchikus, ahogy azt az RDA Toolkitről szóló fejezet ismerteti⁴).

A „D-A-CH” projekt

Az RDA teljes körű elemzését és adoptálását megelőzően az illetékes munkacsoport kiválasztotta a németajkú országokra érvényesnek tekintett szabványos adatalemek körét, amely egyfelől az RDA-ban alapelemként definiált elemeket foglalta magában, valamint a munkacsoport által további kötelező elemként (*Zusatzelemente*) meghatározottakat. 2013 októberében két elemkészletet publikáltak: az egyik a besorolási adatok, a másik a bibliográfiai rekordok vonatkozásában fogalmaz meg minimumkövetelményeket. Az adatkészleteket a későbbiek során frissítették.

Ezután kezdődhetett meg az RDA fejezetről fejezetre történő, részletekbe menő elemzése, adott esetben a

szabályok hozzáigazítása a német nyelvi és kulturális környezethez. Az RDA esetenként alternatív és opcionális megoldásokat is megfogalmaz, a munka része volt ezek megvitatása, illetve a leginkább megfelelőnek ítélt megoldások elfogadása. Az így kialakított szabályzatot végül a szabványosítási bizottság elé terjesztették, majd 2014 augusztusában publikálták a nemzeti könyvtár weboldalán, illetve „D-A-CH” címen (*Anwendungsrichtlinien für den deutschsprachigen Raum, D-A-CH AWR*) az RDA-Toolkitben. A D-A-CH nem pusztán a szabályokat ismerteti, hanem magyarázatokkal és példákkal is segíti a katalogizálót, illetve kapcsolódik hozzá egy wiki, amelyet a nemzeti könyvtár gondoz.

Műszaki implementálás

A műszaki implementálás mindenekelőtt a formátumkezelést illetően vetett fel tisztázni valókat. Meg kellett vizsgálni, az RDA bevezetése miként hat az adatsere-formátumokra (a MARC21-re, illetve annak német megfelelőjére, a MAB 2-re), illetve az egyes IKR-ek adatstrukturálásra használt (ún. katalogizálási) formátumaira (pl. Aleph Sequential, PICA). 2014 januárjában létrejött a technikai átültetésért felelős munkacsoport. A fő kérdés, amire választ kellett találniuk: miként lehet az RDA-t különféle formátumokban implementálni. A munkacsoport elsősorban a MARC21-re koncentrált, valamint feladatának is tekintette a MARC21 formátum következetes alkalmazásának elterjesztését. Emellett – a szállítókkal együttműködve – ajánlásokat fogalmaztak meg a lokális rendszerek üzemeltetői számára, valamint próbálták megtalálni az RDA szerinti katalogizálást támogató műszaki eszközöket, lehetőségeket. Végül mintegy 40 ponton kellett változtatni az adatformátumokon ahhoz, hogy megfeleljenek az RDA szerinti katalogizálás kritériumainak. Az *előállításra, megjelenésre, terjesztésre és gyártásra* vonatkozó közlések egy új MARC-mező (264) bevezetését tették szükségessé. A *tartalom típusára, az információközvetítés módja szerinti típusra* és a *hordozó típusára* vonatkozó adatok közlésére a 336, 337 és 338 mezőket hozták létre. Elemezték továbbá a *művek, kifejezési formák, megjelenési formák és példányok* között fennálló kapcsolatokat, valamint az előbbi entitások és a *személyek, testületek és családok* közötti kapcsolatokat, mindezek alapján további változtatásokat eszközöltek, hogy lehetővé váljon a kapcsolatjelölők rögzítése.

RDA-tudatosítás

Már a projekt elindulását megelőzően alapozó kurzusokat és információs napokat tartottak, amelyek keretében a résztvevő intézmények könyvtárosait megismertették az RDA alapjaival, az RDA Toolkit használatával és az FRBR-moddal. Az implementálásról tájékoztatták a széles szakmai közönséget, az RDA munkacsoport tagjai konferencia-előadásokat tartottak a katalogizálók és az érdeklődő kollégák számára, folyamatosan beszámolva a projekt előrehaladásáról. 2014 májusától külön munkacsoport foglalkozott a képzésekkel. Még 2012 decemberében állt fel az a munkacsoport, amely azért volt felelős, hogy bevezesse a besorolási állományok RDA-alapú építését, ami 2014 októberében indult el az integrált besorolási állomány (*Gemeinsame Normdatei*, GND) vonatkozásában. Ez azt is jelentette, hogy már 2014 első negyedében készen állt egy olyan, az FRBR-t, az RDA-t és az RDA Toolkitet ismertető általános bevezető anyag, amely arra szolgált, hogy felkészítse a besorolási adatokért felelős katalogizálókat az átállásra. A képzésért felelős munkacsoport végül 2014 decemberében tette közzé, hogy milyen modulokban, tematikus csoportosításokban képzeli el a munkatársak továbbképzését:

1. Alapok és bevezetés (FRBR, RDA Toolkit, a szabályzat 0. fejezete, szabványos elemkészletek),
2. Az RDA-katalogizálás alapjai – elmélet (új elemek, előnyben részesítendő adatforrások, a szabályzat 1. fejezete, leírás (transzkripció) vs. rekord stb.),
3. Az RDA-katalogizálás alapjai – gyakorlat (összetett leírás, a megjelenési formák, kifejezési formák, művek és a köztük lévő kapcsolatok leírására szolgáló elemek rögzítésére vonatkozó szabályok),
4. Besorolási adatok (a besorolási adatok teljes körű RDA szerinti rögzítését igénylő iránymutatások és szabályok),
- 5A. RDA haladóknak – monográfiák (többrészes monográfiák, integrált információforrások, gyűjteményes kiadványok, reprodukciók, konferencia-kiadványok stb.),
- 5B. RDA haladóknak – folytatólagosan megjelenő információforrások (folytatólagosan megjelenő információforrások és művek, al sorozatok, alkotók stb.),
6. Speciális területek (ritka könyvek, vallási könyvek, zeneművek stb.).

Az oktatási anyagokat az egyes témákért felelős il-

letes munkacsoportok készítették el, de szigorúan a lefektetett új katalogizálási szabályok gyakorlati tesztelését követően. (Így például a rész-egész típusú kapcsolatok kidolgozásáért felelős munkacsoport állította össze a gyűjteményes kiadványok és többrészes monográfiákra vonatkozó tananyagot.) A munkacsoportok a projekt során egy példatárat is létrehozottak. Az oktatási anyagokat formátumsemleges megközelítésben készítették el, a későbbiekben további kisebb munkacsoportok jöttek létre abból a célból, hogy azokat „lefordítsák” a projektben résztvevő intézményekben használt formátumok nyelvére. A további frissítéseket követően végül 2015 márciusában véglegesítették az anyagot, amelyet azután CC-BY-NC-SA (Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább!) licenc alatt adtak közre.

Az RDA átültetése hivatalosan 2016. január 1-ével valósult meg. Azóta a németajkú országokban az új szabályzat szerint katalogizálnak a könyvtáros kollégák. Külön munkacsoportok foglalkoznak az RDA használatának kiterjesztésével a levéltárak és múzeumok világára, mindenekelőtt az FRBRoo kezdeményezést⁵ véve alapul.

A projekt, tegyük hozzá, csak az első lépést jelentette, messze nem az RDA teljes körű bevezetését. Az implementálás szakasza egyben a 2. lépésre való felkészülést rejtette magában. A nemzeti könyvtárak kijelölték a katalogizálás három szintjét: a 3. szint az RDA alapelemeit tartalmazza; a 2. a korábban kiválasztott, a németajkú országokra érvényesnek tekintett szabványos adatelemeket; míg az 1. az RDA-ban fellelhető összes leíró elemet. Az első szakaszban a 2. szintben meghatározott elemkészletet alapul véve kezdték el a katalogizálást.

Az RDA átültetése Dániában⁶

Út a döntésig

A Dán Kulturális Ügynökség (Kulturstyrelsen) a Dán Kulturális Minisztérium alá tartozó szervezet, amelynek hatásköre a könyvtárügy alakítására is kiterjed. Munkáját – többek között – egy Bibliográfiai Tanácsadó Testület (BTT) segíti. Az Ügynökség mondja ki a végső szót abban a kérdésben is, hogy a dán könyvtárak közössége a jövőben melyik katalogizálási szabályzatot alkalmazza.

2011 júliusában a BTT ülésén létrehozottak egy munkacsoportot azzal a megbízással, hogy megvizsgálja, a dán könyvtárak számára milyen következmények-

kel járna az RDA-ra való áttérés. A munkacsoport bő egy év elteltével publikálta konklúzióit. Az egy esztendő alatt mélyrehatóan elemezték, hogy az átállásnak milyen következményei lehetnek általában a katalogizálásra, a danMARC2 formátum használatára, a könyvtári dokumentumok rendezésére stb. Az utóbbi azért is különösen érdekes, mert korábban Dániában a besorolási rekordok használatának nem volt hagyománya. Végül nyolc lehetséges forgatókönyvet vázoltak fel, amelyek csakúgy magukban foglalták az eddigi katalogizálási szabályok megtartásának lehetőségét, mint az RDA-ra való teljes átállását. A végső konklúzió kimondta, hogy sem az RDA elvetése, sem a 100 százalékos átvétele nem jelent megoldást.

2012 szeptemberében a Dán Bibliográfiai Tanács (DBT) egy „köztes út” mellett tette le a voksát: ennek értelmében a dán könyvtárak az RDA angol változatának használatát célozzák meg, kiegészítve azt egy dán profillal, amely a terminológia dán nyelvű változatát tartalmazza. (Az RDA hivatalos fordítási politikája⁷ számol azzal a lehetőséggel, hogy vannak nyelvközösségek, ahol a katalogizálók az angol vagy az RDA Toolkitben megtalálható egyéb nyelvek valamelyikének magas szintű ismeretével rendelkeznek. Ilyenkor a leginkább kifizetődő megoldás a referenciaanyag kizárólagos lefordítása, amely nem igényli licencdíj megfizetését.) A Bibliográfiai Tanács ajánlásaként megfogalmazott „köztes megoldás” része a danMARC2 formátum megtartása, mindaddig legalábbis, amíg a BIBFRAME kezdeményezést nem ismerik meg közelebbről. Egy újabb munkacsoport jött létre annak a problémának a kiküszöbölésére, hogy a máshol keletkezett RDA-rekordokat addig is tudják hasznosítani, amíg az átállás meg nem történik. Ahogy Franciaországban, úgy Dániában is külön munkacsoport foglalkozik az RDA-nak a zenei dokumentumok területén való alkalmazásával.

Az illetékesek tehát megértették, hogy az RDA irányába való elmozdulás szándéka a könyvtári szektor kifejezett támogatásával találkozhat, és külföldön is hasonló tendenciának lehetünk tanúi. Minden arra utal, hogy a Dán Kulturális Ügynökség az átállás mellett dönt majd, amely döntést követi majd az ütemezés lefektetése, a felmerülő költségek kikalkulálása. Az átállásra előreláthatóan 2018-ban kerül sor.

Főbb kihívások

Az átállás több szempontból is kihívásokat tartogat a szokásos munkafolyamatok tekintetében. Az

FRBR-alapú megközelítés az entitások és kapcsolataik meghatározására épít, míg a hagyományos dán katalogizálási gyakorlat az FRBR-értelemben vett megjelenési forma (manifesztáció) leírását helyezi középpontba. Lépéselőnyt jelent azonban, hogy az FRBR-sugallta szemléletet a dán kollégák már évek óta magukévá tették a közös katalógus (www.bibliotek.dk) építése során.

Megoldandó probléma, hogy Dániában a nevek, testületek, címek besorolási rekordjait csak korlátozottan használták, akkor is leginkább a kontrollált index létrehozásának eszközeként. 2012-ben egy külön munkacsoport jött létre, hogy az authority kontroll kérdését a nemzeti stratégia szintjén kezelje, illetve felmérje, milyen következményekkel jár egy országosan alkalmazható nemzeti besorolási adatrepozitórium létrehozása. Jóllehet a Dán Könyvtári Központ az utóbbi években készített besorolási rekordokat a nemzeti bibliográfia leírásaihoz, de ezt csak korlátozott mértékben tette. Ezek a rekordok a VIAF-ba is bekerültek.

A danMARC2 formátum – némi változtatásokkal – egy ideig tovább használható, ugyanakkor az már most látszik, hogy a formátum és az RDA között nem lehetséges teljes átjárás, ezért idővel mérlegelni kell a BIBFRAME-re való áttérést. Utóbbival ugyancsak külön munkacsoport foglalkozik. Dánia emellett két szakemberrel is képviselteti magát a European RDA Interest Group (EURIG) szervezetben. Ez a legalkalmasabb módja annak, hogy artikulálja elképzeléseit az RDA fejlesztéséért felelős Joint Steering Committee for Development of RDA (JSC) felé. A dán kollégák azt remélik, hogy a szabályzat nemzetközi szabvánnyá növi ki magát, és az IFLA is nyíltan, támogatóan lép majd fel a világban való elterjesztése érdekében.

Az RDA Szlovákiában

Szlovákiában zajlik az RDA-ra való átállás előkészítése. 2016-ban a nemzeti könyvtár megjelentett két módszertani kiadványt a katalogizálók munkáját támogatóként: az egyik témája a könyvek MARC21 formátumban való leírása tekintettel az RDA szabályaira⁸, míg a másik a személynevek besorolási rekordjainak elkészítését mutatja be hasonló megközelítésben⁹. 2016 őszén szemináriumot szerveztek, ahol az előbbi témák mellett a cikkek RDA-alapú leírására is kitértek.¹⁰ Az RDA fordítása várhatóan 2017 tavaszára készül el, a bevezetést 2019-re tervezik.¹¹ (Csehországban 2015 májusától vezették be az RDA szerinti katalogizálást.¹²)

Zárszó

Az IFLA Katalizálási Bizottsága 1969-ben kezdeményezte a nemzetközi szabványos bibliográfiai leírás szabályzatainak (ISBD = International Standard Bibliographic Description) kidolgozását, a cél – már ekkor is – a bibliográfiai leírás során keletkező információk gyors és hatékony cseréjének, megosztásának előmozdítása volt.¹³ Az ISBD-k alapján itthon megalkotott MSZ 3424 szabványcsalád és a kapcsolódó MSZ 3440 szabványcsalád alkalmazását, ahogy arra Berke Barnabásné is utal¹⁴, élénk szakmai vita övezte. Azt reméljük, hogy az RDA hazai átültetése ugyancsak széles szakmai érdeklődést vált majd ki, egyszersmind sikerül megteremteni azokat a szervezeti kereteket, amelyek lehetőséget biztosítanak a gyakorló (vagy jelenleg épp nem gyakorló) katalizáló munkatársak, a tapasztalt (vagy éppenséggel tapasztalatlan, ugyanakkor lelkes) könyvtáros (és informatikus) kollégák szaktudásának hatékony „becsatornázására”.

Jegyzetek

1. DANCS Szabolcs: A Bibliográfiai Átállás programja – az RDA franciaországi átültetése = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 63. évf. 2016. 9. sz. 344–352. p.
2. Fő forrás: ALIVERTI, Christian – BEHRENS, Renate – SCHAFFNER, Verena: RDA in Germany, Austria, and German-speaking Switzerland – a new standard not only for libraries = JLIS.it, 2016. 7. vol.. 2. no. 253–278. p. – <http://leo.cineca.it/index.php/jlis/article/download/11702/10846> (Megtek.: 2017. január 2.)
3. DELSEY, Tom: Letter to Joint Steering Committee for Development of RDA. 2009. "RDA Database Implementation Scenarios," July 1. – <http://www.rda-jsc.org/archivedsite/>

<docs/5editor2rev.pdf> (Megtek.: 2017. január 2.)

4. RDA Toolkit – <https://access.rdatoolkit.org/> (Megtek.: 2017. január 2.)
5. <http://www.ifla.org/node/10171> (Megtek.: 2017. január 2.)
6. Az ismertetés fő forrásai: CATO, Anders – FOG, Henriette – THORBORG, Susanne: RDA in Denmark = Scandinavian Library Quarterly, 2015. 48. vol. 1–2. no. 22–23. p. – <http://slq.nu/?article=volume-48-no-1-2-2015-18> (Megtek.: 2017. január 2.); CATO, Anders – HANSEN, Hanne Hørl: Status report on RDA in Denmark – <http://dom.lndb.lv/data/obj/file/304136.pdf> (Megtek.: 2017. január 2.)
7. http://www.rdatoolkit.org/sites/default/files/translation_policy_for_rda_current.pdf (Megtek.: 2017. január 2.)
8. http://www.snk.sk/images/Informacie_pre/Kniznice_a_knihovnikov/Methodika_pre_NB/NB_Methodika_Knihy_RDA_2016.pdf (Megtek.: 2017. január 2.)
9. http://www.snk.sk/images/Informacie_pre/Kniznice_a_knihovnikov/Methodika_pre_NB/NB_Methodika_Authority_RDA_2016.pdf (Megtek.: 2017. január 2.)
10. http://www.snk.sk/sk/udalosti/144-katalogizacne-pravidla-rda-metodicky-seminar-pre-kniznice-zapadneho-slovenska-event_details.html (Megtek.: 2017. január 2.)
11. Személyes tájékoztatás alapján.
12. Forrás: Národní knihovna České republiky: Výroční zpráva, 2015, 14-15. p. – <https://www.nkp.cz/soubory/ostatni/vz2015.pdf> (Megtek.: 2017. január 2.)
13. Bővebben lásd: BERKE Barnabásné: Könyvtári és szakirodalmi tájékoztatási (dokumentációs) szabványok, szabályzatok In: Könyvtárosok kézikönyve. 5. köt. Segédletek. Szerk. Horváth Tibor – Papp István. Bp. : Osiris, 2003. 63–109. p.
14. Ld. BERKE, 94. p.

Könyvtári Minőségi Díj és Minősített Könyvtár cím

2017. január 22-én Hoppál Péter államtitkár a magyar kultúra napján rendezett ünnepségen minősített közművelődési intézményi és könyvtári díjakat és címeket adott át. *Minősített Könyvtár* címmel tüntették ki a tiszaujvárosi Derkovits Kulturális Központ Hamvas Béla Városi Könyvtárát, a keszthelyi Fejér György Városi Könyvtárát, a százhalmobattai Hamvas Béla Városi Könyvtárát, a miskolci II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtárát, a ceglédi Kossuth Művelődési Központ és Könyvtárát, a szegedi Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtárát, valamint a győri Széchényi István Egyetem Egyetemi Könyvtárát.

A Könyvtári Minőség Díjat a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtára vihette haza.

<http://www.kormany.hu/emberi-eroforrasok-minisztteriuma/kulturaert-felelos-allamtitkarsag/hirek>

Katalist, 2017. január 23. – Gerencsér Judit híreből